

**NARRATIEWE PASTORALE EGSKEIDINGSMEDIASIE:
STORIES VAN HOOP**

deur

JAN ADRIAAN BOTHA

Voorgelê ter vervulling van die graad

PHILOSOPHIAE DOCTOR

in

PRAKTIESE TEOLOGIE

aan die

Fakulteit Teologie

van die

Universiteit van Pretoria

Studieleier: Prof JC Müller

Pretoria

November 2003

DANKBETUIGINGS

Dit is vir my 'n voorreg om by die voltooiing van die navorsingstudie my dank en waardering aan die volgende persone en instansies te betuig:

- Ek wil in die eerste plek al die lof, eer, dank en aanbidding aan God my Vader en Skepper, aan Jesus Christus, my persoonlike Verlosser en aan die Heilige Gees wat in en deur my werk, bring. Ek weet dat die woorde van Joh.10:28 nog al die jare my gedra het ten spyte van moeilike tye waar Jesus sê: “Niks of niemand kan julle uit My hand ruk nie.” Dankie dat U genade nog altyd vir my genoeg was en dat U my nog altyd vasgehou het. Ek hoop van harte dat U sal glimlag oor my lewe en die pad vorentoe.
- Ek wil net baie dankie sê aan my vrou Hanlie, wat my die afgelope twee en 'n half jaar emosioneel en geestelik ondersteun en gedra het. Dankie ook vir haar insette as medenavorser in my navorsing asook vir al die tikwerk, die redigering en proeflees daarvan, asook vir al die harde werk en deursettingsvermoë saam met my.
- Aan my dogter Marie-Louise wat self as 'n medenavorser opgetree het met al die jare se deel van emosies, menswees en liefde na die egskeiding wat ons saam moes verwerk het.
- Aan my ma, Lulu Botha wat deur jare se gebede, ondersteuning, liefde en aanvaarding, altyd daar was ten spyte van moeilike omstandighede. Pa Japie, wat reeds drie jaar gelede oorlede is, al die dank en eer vir al sy opregte belangstelling, ondersteuning en liefde. Ek dink hy sal vandag ook kan glimlag ..... Dankie vir twee ouers wat my van kleintyd af deur hul lewens gewys het wat liefde is, en hoe Jesus sigbaar kan raak deur 'n mens se voorbeeld ook op aarde.
- 'n Woord van dank aan my skoonouers, pa Johan en ma Douwlien, vir hul gebede, ondersteuning, liefde en aanvaarding deur al die jare. Dankie dat julle altyd daar was vir my en my positief aangemoedig en ondersteun het in my studies en ons sterk gemaak het in ons bediening. Ons is trots op julle en kan ook Jesus in al julle

doen en late sien. Dit straal ook uit as 'n voorbeeld aan soveel ander mense, in wie se lewens julle ook elke dag 'n verskil maak.

- Aan die res van ons familie, broers, susters en andere wat ons die afgelope twee en 'n half jaar ondersteun het, en altyd beskikbaar was vir raad en leiding. Dankie vir julle vriendskap en die verskil wat julle ook deur die uitlewing van jul Christenskap daarbuite maak.
- My navorsingsleier, prof. Julian Müller, wat my die afgelope drie jaar begelei het en my toegerus het in die narratiewe paradigma om wyer en nog meer kreatief te dink.
- 'n Woord van dank aan my MA en PhD studiegroep, wat die afgelope drie jaar waardevolle insette in my eie menswees asook in my navorsing gelewer het. Julle het ook as medenavorsers opgetree en dit word opreg waardeer.
- Aan Retha Kruidenier van die Algemene Inligtingsdiens, die biblioteek te UP, vir al haar geduld, harde werk en opsoek van bronne en verwysings in die hele navorsingsproses. Dankie vir jou vriendelikheid en al die harde werk. Ek kon altyd op jou staat maak.
- Aan die Universiteit van Pretoria, vir die finansiële steun vir die voltooiing van die PhD graad.
- 'n Paar woorde van dank aan mev. Maretha Conradie, ons goeie vriendin, wat die taalversorging van die navorsing so noukeurig en korrek hanteer het. Dankie vir al die jare se ondersteuning en liefde en dat jy altyd daar is.
- Aan mev. Caroline Huyser, vir al die ure wat ons saam gesit en tik het by die rekenaar, wat nog soms gestol het ook en vir al die lekker lag. Jy was altyd 'n staatmaker en al die aande wat ons vir drie ure moes sit en werk, was die moeite werd, omdat jy altyd professioneel opgetree het.
- Die NG Gemeente Florauna, vir die langverlof en al die ondersteuning en gebede van gemeentelede word opreg waardeer.
- Aan my kollegas by NG Gemeente Florauna, Schalk Naudé, Frik du Plooy, Herman Carelsen, Pieter Badenhorst, Wynand Olivier, Sors Geldenhuys, oom Albertus van Wyk, oom Kobie Lubbe en Heidi Venter, vir al die gebede en ondersteuning en

wonderlike samewerking die afgelope jare. Dankie vir dit wat julle in my menswees en geestelike lewe belê het en vir ons spesiale vriendskap.

- Aan al my medenavorsers die afgelope vyftien jaar in die spreekkamer, met wie ek bevoorreg was om iets van God se liefde en genade te deel. Uit al hierdie sessies en navorsingsgesprekke is my lewe só verryk! Dankie vir talle stories van hoop wat ons die afgelope jare saam kon skryf ten spyte van die gebrokenheid waarbinne ons almal lewe.
- 'n Woord van dank aan al die professionele kollegas, maatskaplike werkers, sielkundiges, prokureurs, dokters asook aan die Nasionale Hoofbestuur van SAAM (Suid-Afrikaanse Assosiasie van Mediasie), met wie ek die afgelope jare kon saamwerk en kon deel. Julle insette het alles daartoe bygedra om my eie lewe te verruim en my weereens laat besef het hoe belangrik spanwerk is om daarbuite 'n verskil te maak.

Ek bid dat die woorde van Rom.15:13 uit Die Boodskap waar sal wees van my en elkeen van ons se lewens op die pad vorentoe, waar ons elke dag gestalte moet gee aan stories van hoop ..... “Ek bid dat God in wie julle julle hoop stel, julle lewe sal vol maak met blydskap en vrede. Dan sal julle wat so vasberade in Hom glo, en wat die krag van die Heilige Gees in julle lewe ervaar, nog meer uitsien na die koms van die Here.”

OPSOMMING

Hierdie navorsing is vanuit 'n postmoderne, pastoraal-narratiewe hoek aangepak. Daar is spesifiek op aksieverhale binne 'n narratiewe pastorale egskeidingsmediasie situasie gefokus. Uit dié verhale is daar dan gepoog om saam met my medenavorsers te delf om saam stories van hoop te ontdek.

In Hoofstuk 1 val die soeklig kortliks op die aksie en aksieverhale wat ondersoek is. Die basiese vertrekpunt van my navorsingsbenadering is vanuit die vyf bewegings (Müller 1999:77) wat soos volg uiteengesit word: die noodverhaal, die verledeverhaal, die verduisterde toekomsverhaal, die ge-herinterpreteerde verledeverhaal en die verbeelde (of hoopvolle) toekomsverhaal.

Die oorhoofse tema vir die organisering van my navorsing steun op 'n artikel geskryf deur Müller (2001:64) met die titel: "Therapy as Fiction writing".

Anne Lamott het in haar boek in 1995: "Bird by bird", verwys na Alice Adams se formule vir verhaalskrywing wat sy ontwikkel het. Dit is 'n uiters bruikbare formule vir verhaalontwikkeling. Müller, Van Deventer en Human (2001) het hieruit 'n artikel naamlik: "Fiction writing as metaphor for research: A narrative approach" geskryf. Die ABDCE skryfformule is hieruit ontwikkel. Dit skep die ideale ruimte waarbinne narratief-gebaseerde navorsing gedoen kan word. My navorsing is dus teen die agtergrond van aksieverhale ("action"), agtergrondbegrippe ("background"), die verdere ontwikkeling van die navorsing ("development"), die soeke na 'n moontlike klimaks ("climax") asook die beweeg na die einde ("ending"), ontwikkel.

In Hoofstuk 2 word daar in detail gekyk na die agtergrondbegrippe en die verdere ontwikkeling daarvan. Die fokus val op 'n noodsaaklike paradigmaskuif wat verder ontwikkel moet word. Daar word na die nodige agtergrondbegrippe en verdere

ontwikkeling daarvan gekyk ten opsigte van die volgende drie temas: die postmoderne - 'n nuwe era wat aangebreek het, die wetenskaplik-filosofiese begronding van die navorsing, asook na die narratiewe paradigma.

Hoofstuk 3 fokus op die gesin, die proses van egskeiding, die kinders as gemarginaliseerdes asook op die proses van egskeidingsmediasie. Die temas word toegelig met die nodige agtergrondsbegrippe en vandaar verder ontwikkel.

In Hoofstuk 4 word daar na die teologiese en pastorale verantwoording van die navorsing gekyk. Die fokus val hier op die teologie, die praktiese teologie, die narratiewe praktiese teologie, die rol van die navorser/terapeut in die navorsingsproses, en dan ten slotte op die narratiewe pastoraat. Die belangrikste agtergrondsbegrippe word uit verskillende hoeke belig en die navorsingsvelde word verder ontwikkel.

Hoofstuk 5 behels 'n breë beskrywing van die aksieverhale. Sewe medenavorsers kom aan die woord. Ons tree in gesprek en probeer saam na moontlike stories van hoop soek. Die navorsing moet teen die geïdentifiseerde agtergrondsbegrippe en moontlike ontwikkeling van stories van hoop gesien word. Saam word daar ook gedelf om by die klimaks van die navorsing uit te kom. Is 'n "suksesvolle" egskeiding moontlik deur middel van narratiewe pastorale egskeidingsmediasie?

Hoofstuk 6 handel oor 'n moontlike einde .... 'n tyd om te reflekteer ..... 'n Kritiese refleksie op die navorsing is noodsaaklik. Sekere afleidings en aanbevelings word gemaak en ek deel ook my eie persoonlike ervaring ten opsigte van die navorsingsproses. Die einde is en bly altyd 'n oop proses en daar ontstaan vrae wat moontlike verdere navorsing vereis. Daar is nie 'n punt aan die einde van die navorsing nie, wel 'n komma, ...

SUMMARY

This research has been conducted from a post modern, pastoral-narrative point of view. The focus is on action stories in a narrative pastoral divorce mediation situation. From these stories my co-researchers and I have tried to discover new stories of hope.

Chapter 1 focuses on action (the problem) and action stories that have been the object of the research. The research has been approached from five 'movements' (Müller 199:77). It can be explained in the following way: the story of the problem, the story of the past, the story of the clouded future, the re-authoring of the problem past story and the imaginary (hopeful) story of the future.

The main theme for the organising of my research was inspired or motivated by an article, written by Müller (2001:64): "Therapy as Fiction writing".

In her book, "Bird by bird" (1995) Anne Lamott quotes a formula created by Alice Adams to explain the process of writing a story. Keeping this in mind, Müller, Van Deventer and 'Human (2001) wrote an article: "Fiction writing as metaphor for research: A narrative approach". This article partly led to the creation of the ABDCE formula for writing. Hence the ideal opportunity was created for researching the method or therapy-based narrative principle. My research has been undertaken with 'action' as backdrop and to use the 'background' to explore the action and then to develop it, looking for a possible 'climax' as well as a process or developing to an 'ending' was developed.

Chapter 2 discusses the detail of background terms and their developing. The focus is on an essential shift of paradigm that should be exploited in view of the following three themes: post modernism: a new era has dawn, the scientific-philosophical foundation for the research and the narrative paradigm.

Chapter 3 revolves around the family, the divorce process, the children as marginalised and the process of divorce mediation. These themes are explained and developed with the use of the necessary background.

Chapter 4 is a theological and pastoral verification of the research. The focus is theology, practical theology, narrative practical theology, the role of the researcher/therapist in the research process and the narrative pastorate. The most important terms are discussed from several angles and the field of research is extended.

Chapter 5 consists of a summary of the action stories. Seven co-researchers take turns in telling their story. In the discussion we look for possible stories of hope. The research has to be evaluated against the identified terms and the possible development of stories of hope. As a team the co-researchers and I will look for a climax in our research process. Is a “successful” divorce possible by means of narrative, pastoral divorce mediation?

Chapter 6 discusses a possible ending ... a time to reflect ... a critical reflection on the research is essential. Conclusions are made and recommendation are suggested. I share my personal experience about the research process. The ending stays an open process. New questions arise which might lead to new research.

This research does not end with a full stop, but with a comma, ...

PASTORALE NARRATIEWE EGSKEIDINGSMEDIASIE: STORIES VAN HOOP

INHOUDSOPGAWE

HOOFSTUK 1

NAVORSINGSORIËNTERING – AKSIE EN AKSIESTORIES

1.1	Inleiding	1
1.2	Aktualiteit van die navorsing	3
1.3	Die navorsingsgaping	6
1.4	Navorsingsvrae	6
1.5	Navorsingsdoel	7
1.6	Posisionering	8
1.7	Begripsverheldering	27
1.7.1	Die narratiewe	27
1.7.2	Pastorale terapie	28
1.7.3	Narratiewe pastorale terapie	30
1.7.4	Egskeidingsmediasie	32
1.7.5	Stories van hoop	34
1.8	Voorlopige navorsingsprosedure	36
1.9	Etiese oorwegings	40
1.10	Die hantering van bronne	41
1.11	Navorsingsverloop	41

HOOFSTUK 2**‘N NOODSAAKLIKE PARADIGMASKUIF – AGTERGROND EN VERDERE
ONTWIKKELING**

2.1	Inleiding	43
2.2	‘n Nuwe era het aangebreek	43
2.3	Die begrippe modern en postmodern	45
2.3.1	Eerste-orde-kubernetika	47
2.3.2	Tweede-orde-kubernetika	48
2.3.3	Derde-orde-kubernetika	49
2.4	Prosesse van oorgang	51
2.5	Kenmerke van postmoderniteit in teenstelling met modernisme	54
2.5.1	Meta-narratiewe word gediskrediteer	54
2.5.2	Pluraliteit word teenoor essensiële gestel	56
2.5.3	Die objektief denkende subjek het nie meer bestaansreg nie	57
2.5.4	‘n Breër rasionaliteit teenoor die eng rasionalisme van die modernisme	59
2.5.5	Retoriek teenoor semantiek	59
2.5.6	Gemarginaliseerde stemme moet gehoor word	59
2.6	Die wetenskaplik-filosofiese begronding	60
2.6.1	Inleiding	60
2.6.2	Die sosialekonstruksiediskoers	60
2.6.3	Empiriese navorsing in ‘n postmoderne paradigma	64
2.6.4	Kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing	65
2.6.5	Metodologiese vereistes	69
2.6.5.1	Betroubaarheid	69
2.6.5.2	Geldigheid	70
2.6.5.3	Veralgemening	71
2.7	Dominante uitgangspunte van die sosialekonstruksiediskoers	72
2.7.1	Die reïfikasie van kennis	72
2.7.2	Om kennis as verskynsel te verstaan	72

2.7.3	Taal en die metaforiese gebruik daarvan	73
2.7.4	Taal skep betekenis	73
2.8	Die narratiewe diskoers	74
2.8.1	Inleiding	74
2.8.2	Beskrywende en Verhalende navorsing	76
2.8.3	Drie tipes narratiewes	78
2.8.4	Ken die lewe deur geleefde ervaring	79
2.8.5	Dekonstruksie, rekonstruksie en ko-konstruksie	81
2.8.6	Dekonstruksie	81
2.8.7	Dekonstruktiewe luister	82
2.8.8	Eksternalisering	83
2.8.9	Die terapeutiese houding in die narratiewe	83
2.8.10	Kenmerke van die narratiewe	85
2.8.11	Belangrike narratiewe waardes	87
2.8.12	Navorsingsuitkomste	88
2.8.13	Aannames ten opsigte van narratiewe navorsing	90
2.8.14	Kwalitatiewe onderhoude	92
2.8.15	My narratiewe navorsingskeuse	92
2.8.16	Narratiewe egskeidingsmediasie	93
2.8.16.1	Eksternalisering in egskeidingsmediasie en konflikhantering	94
2.8.16.2	Narratiewe egskeidingsmediasie	96

HOOFSTUK 3

EGSKEIDINGSMEDIASIE – AGTERGROND EN VERDERE ONTWIKKELING

3.1	Inleiding	98
3.2	Definisies van die gesin	99
3.3	Definisies van egskeiding	101
3.4	Statistiek oor egskeiding	102

3.5	Tipiese kenmerke van 'n verbrokkelende huwelik	113
3.6	Die krisis van egskeiding	113
3.7	Die profiel van die geskeide persoon	115
3.8	Die egskeidingsproses	117
3.8.1	Individuele bewuswording (keuse tot egskeiding)	117
3.8.2	Gesinsbewuswording (aankondiging)	117
3.8.3	Sisteemskeiding (skeiding)	118
3.8.4	Sisteemherorganisering (formele skeiding)	119
3.8.5	Herdefiniëring van die sisteem (gevolge van die skeiding)	120
3.9	Die stadiums gedurende die egskeidingsproses	120
3.10	Die reaksies op die egskeiding	122
3.11	Die rouproses tydens die egskeiding	123
3.12	Kinders as die gemarginaliseerdes in die egskeidingsproses	124
3.13	Die inherente regte van die kinders	126
3.14	Om die kinders in te lig oor die egskeiding	128
3.15	Stadiums van egskeiding vir die kind	129
3.16	Die invloed van die egskeiding op die kinders	129
3.17	Psigologiese take wat die kinders moet verrig	131
3.17.1	Verstaan die egskeiding	131
3.17.2	Strategiese onttrekking	131
3.17.3	Verwerking van skuld	131
3.17.4	Erkenning van die realiteit van die breek in die huwelik van die ouers	132
3.17.5	Losmaking van ouerlike konflikte en krisis. Hervatting van gebruiklike werksaamhede	132
3.17.6	Hantering van die verlies	133
3.17.7	Hantering van selfverwyt en woede	133
3.17.8	Die aanvaarding van die permanentheid van die egskeiding	134
3.17.9	Realistiese hoop met betrekking tot verhoudings	134
3.18	Die egskeiding en die kinders se aanpassing daarby	135
3.19	Egskeiding en die kind se reaksies daarop	139

3.20	Kinders se behoeftes tydens die egskeiding	140
3.21	Egskeiding en die rouproses by die kind/kinders	141
3.22	Potensiële probleemterreine vir die kind wie se ouers skei	141
3.23	Die noodsaaklike identifisering van kinders se behoeftes en reaksies in verhouding met hulle ouderdom	142
3.24	‘n “Suksesvolle” egskeiding blyk tog moontlik te wees	144
3.25	Egskeidingsmediasie – ‘n Historiese oorsig	145
3.26	Die teoretiese onderbou van mediasie	148
3.27	Verskillende definisies van mediasie	149
3.28	Verskillende soorte mediasie	151
3.29	Mediasie doelwitte	152
3.30	Stellings deur mediators gedeel	153
3.31	Die voordele en nadele van mediasie	154
3.32	Die mediasieproses	156
3.32.1	Oriënteringsfase	156
3.32.2	Kontrakteringsfase	158
3.32.3	Probleemoplossing- en onderhandelingsfase	159
3.32.4	Skikkingsfase	160
3.32.5	Opvolgfase	161
3.33	Die rol van mag tydens die mediasieproses	161
3.34	Samevatting	161

HOOFSTUK 4

TEOLOGIESE EN PASTORALE VERANTWOORDING – AGTERGROND EN VERDERE ONTWIKKELING

4.1	Inleiding	165
4.1.1	Teologie as mensewerk	171
4.1.2	Objek van die teologie	172

4.1.3	Die hantering van die Bybel	174
4.1.4	Die rol van die Heilige Gees in ons teologie	177
4.2	Praktiese Teologie	178
4.2.1	Die Verbond en die koninkryksperspektief	180
4.3	Narratiewe Praktiese Teologie	181
4.3.1	Deskriptiewe of analise beweging	183
4.3.2	Historiese beweging	184
4.3.3	Sistematiese beweging	184
4.3.4	Strategiese beweging	185
4.3.5	Praktyk na teorie en terug na praktyk	186
4.3.6	Praktiese teologie as 'n kritiese gesprek	187
4.4	Die rol van die pastor/terapeut/navorsers in die navorsingsproses	189
4.5	Narratiewe pastoraat	193
4.5.1	Verskillende benaderings tot die pastoraat	193
4.5.2	Drie verskillende vorme van pastoraat	196
4.5.3	Die gespreksagenda en vyf bewegings in die narratiewe pastoraat	197
4.5.4	Tegnieke in die rekonstruksie (fasilitering) van 'n toekomsverhaal	201

HOOFSTUK 5

MOONTLIKE STORIES VAN HOOP ..... – 'N MOONTLIKE KLIMAKS

5.1	Inleiding	205
5.2	Moontlike definisies van hoop	206
5.3	Twee belangrike kategorieë van hoop	208
5.4	Boustene van Christelike hoop	209
5.5	Die rol van hoop in die terapeutiese proses	210
5.6	Vyf belangrike elemente van hoop	211
5.7	Bybelse hoop	213
5.8	Bydraende faktore tot hopeloosheid (despair)	218

5.9	Die ontginning van toekomstories	221
5.10	Strategieë vir die ontginning van toekomstories	224
5.11	Dekonstruksie as 'n belangrike hulpmiddel in die skep van hoop	226
5.12	Die “reframing” van toekomstories	226
5.13	Metodes vir die “envisioning” van 'n nuwe toekoms	227
5.14	Refleksie	228
5.15	Die verhale van die navorser, medenavorsers en navorsingsliteratuur	230
5.16	'n Kritiese refleksie op die klimaks van die navorsing	268
5.17	'n Aantal gemene delers in die navorsingsgesprekke	274
5.18	Om op te som – enkele gedagtes	275
5.19	Skep 'n wen-wen-situasie	277
5.20	Die skep van verwagting en hoop	279
5.21	'n “Suksesvolle” egskeiding	279

HOOFSTUK 6

'N TYD OM TE REFLEKTEER ..... - 'N MOONTLIKE EINDE .....

6.1	Inleiding	281
6.2	Narratiewe navorsing	282
6.3	Enkele kritiese opmerkings oor die narratiewe benadering	284
6.4	'n Kritiese evaluering van die positiewe en negatiewe in die narratiewe benadering	285
6.5	Die navorsingsproses	286
6.6	Navorsingsvrae en navorsingsdoel	288
6.7	Moontlike verdere navorsing	290
6.8	Etiese verantwoordelikheid	291
6.9	Wat het ek hieruit geleer?	292